

החלום מוסבר כצורך טבעיⁱ

ו. רוברט

הוצאת הרמן זייפל, המבורג 1886

מגרמנית: ד"ר אוריאל אדיב

לפני שנים רבות קראתי בעיתון יומי מסה על חלומות. הדעות שהוצגו שם כלל לא תאמו את רעיונותיי בנושא. לא מצאתי בהם סיכום הגיוני מספק. הדבר הדהים אותי עד כדי כך שהחלטתי להקדיש לדבר תשומת לב רבה יותר. התחלתי לצפות בדברים במודע ומצאתי אישור לתפיסותיי בעזרת ממצאים עובדתיים. כך שמרתי על התעניינותי בנושא.

לאחר שערכתי תצפיות במשך מספר שנים, אני מעז כעת לצאת החוצה עם דעותיי. שוכנעתי שהספרות בתחום החלומות כוללת רק מעט מחקרים עכשוויים, ושאלה גם אינם מגיעים לתוצאות משביעות רצון. הגם שאינני מתיימר לכסות את כל תחום ספרות החלומות, אני מניח שהבנתי את המקום שאותו תופס הנושא במחקר העכשווי בהתבסס על העבודות הבאות: פרופסור שטרימפל "הטבע והיווצרות החלומות", לייפציג 1874; פרופסור כ. בינץ, "אודות החלום", בון 1878, ו-פ. ו. הילדברנדט, "החלום וניצולו המעשי", לייפציג 1881.

החלום מזוהה כעת כולו כמשהו ממשי, דהיינו כמרכיב הדרוש ליחיד לצורך המשך קיומה של הנשמה בזמן השינה הפיזית בלבד. יחד עם זאת, הוא אינו מאפשר חיבור שכלתני עם התודעה במצב של ערות. אין ספק שדימוייו תמיד לקוחים בפרוטרוט מהחיים, רק שהערבוב הקלידוסקופי הצבעוני לועג לכל ניסיון של פרשנות.

פרופסור כ. בינץ טוען (שם, עמ' 35):

"כל העובדות, כפי שאנו רואים אותן, אינן מאפשרות לנו אלא לאפיין את הטראומות כהליך פיזי. בכל המקרים מדובר בהליך חסר תוחלת ובמקרים מסוימים אנו אף מזהים הליך חולני שגבוה מעליו נישאים נשמת העולם והאלמוות, כמו האתר הכחול על גבי משטח של חול בביצה נמוכה והמכוסה בעשבים שוטים."

בנוסף, (עמ' 33):

"אך הטירוף המתון של חלומותינו הוא רק חלקי שכן, כל פיסה בודדת מהתמונה היא הגיונית. אין אנו רואים דבר ממה שטרם ראינו בחיים: אנשים וחפצים והיחסים המתקיימים ביניהם. רק שהקישור נוהג להיות בלתי שלם, חסר טעם ואפילו אווילי למדי. כפי שכבר ציין הַגֵּל, לחלום חסרה הלכידות האובייקטיבית המובנת. שלא כמו בציור, שחלקיו נראים לנו בזמן היקיצה הגיוניים בזמן שהם מצטרפים יחדיו בצורה מלאה והרמונית."

בנוסף, (עמ' 45):

"החלום הטבעי מעמיד בפנינו שאלות דומות (כמו החלום המלאכותי שנוצר בעזרת רעלים). מדוע אין אנו חולמים רק את רשמי הזיכרון של הימים האחרונים בחיינו וכיצד צוללים אנו לעיתים קרובות וללא סיבה נראית לעין לאירועים שלכאורה נמצאים הרחק מאחורינו, לעבר שדומה כי כמעט נכחד?
מדוע מקבלת התודעה בחלום לעיתים קרובות את הרושם של תמונות זיכרון אדישות בזמן שתאי המוח, שלמעשה נושאים בחובם את רישומי החוויות הרגישות ביותר, שוכבים להם בדרך כלל בצורה אילמת ונוקשה. הייתכן שרענון פתאומי שאירע בזמן היקיצה עורר אותם אך זמן קצר לפני כן?"

הילדברנד (שם, עמ' 8) טוען:

"החלום הוא בהחלט נפרד מהמציאות שאותה אנו חווים בהקיץ. אני נוטה לומר, מציאות הסגורה בצורה הרמונית בתוך עצמה והמופרדת מהחיים האמיתיים באמצעות פער שאינו ניתן לגישור. הוא משחררנו מהמציאות, מוחק את הזיכרון הרגיל שיש לנו ממנה, ומציב אותנו בעולם אחר ובתוך סיפור חיים שונה לגמרי, שבעיקרון חסרי קשר עם המציאות."

והוא ממשיך (עמ' n):

"שהרי מוזר הוא שהחלום בדרך כלל אינו שואב את מרכיביו מהאירועים הגדולים והעמוקים שנחו או מהאירועים החשובים שהתרחשו בימים האחרונים, אלא מהמרכיבים השוליים. כלומר, מפיסות חסרות ערך של אירועי העת האחרונה או של אירועים שנחו בעבר הרחוק יותר (בניגוד למקרה של מוות מזעזע):

"בניגוד לכך, הרי היבלת על מצחו של הזר שאותו פגשנו ושלה לא הקדשנו ולו רגע של מחשבה נוספת לאחר שהלה חלף על פנינו, ממלאת תפקיד בחלומותינו. פרט לכך שייכתן ותעבור כאן מטמורפוזה ותופיע לנו כקרן רבת כוח או כחדק ארוך."

והלאה (עמ' 12):

"וכך, סבורני שניתן יהיה לפרש את כל החלומות בצורה גנטית. מה שרק נחוץ לנו הוא די זמן ואוסף עשיר של תחושות, תפיסות, מילים ומחשבות, שמהם יוכל זיכרון החלום לדלות [חומרים] כדי שיוכל להציגם לדמיון לשם עיבודם. עם זאת ובהתאם להערה הנ"ל, מדובר כאן בעסק מאוד מייגע וכפוי טובה. שכן, העניין היה בדרך כלל מצריך חיפוש של כל מיני פיסות מידע חסרות ערך מבחינה נפשית בפינוטיותהם הנידחות ביותר של תאי הזיכרון. כל מיני רגעים אדישים לחלוטין, רגעים מזמנים שנשכחו, שייכתן וכבר בשעה הקרובה יחזרו ויעלו מתהום הנשייה."

ובסופו של דבר (עמ' 41):

"הבה נחשוב כעת על כל אותה כמות אדירה של חלומות שהייתה מצטברת בתוך שנה אחת, אילו רק היינו מטריחים עצמנו לרשום מדי יום. היינו מוצאים שם תכנים של מחסן גרוטאות, בדומה לפסולת חסרת הערך הנפלטת ממשק הבית. או אז היינו נאלצים להכיר בכך שבמסגרת כל מה שמספקת לנו סדנת הנפש הלילית המסתוריות נמצאים בהשוואה הרבה פחות חומרים שימושיים מאלה הבלתי שימושיים."

תצפיות אלה בהחלט תואמות את אלה שבוצעו על ידי. רק שהמחברים שהוזכרו לעיל אינם מגיעים להסבר טבעי והגיוני, כפי שאני מאמין שמצאתיו ושאותו אני מבקש לבסס להלן. בעולם לא קיים ולו דבר שרירותי אחד. כל שקיים היום ושיהיה קיים גם בעתיד, מתפתח כתוצאה מצורך טבעי וחיוני. אם נבחן אותם בדיוק, הרי שאף מעשיו השרירותיים לכאורה של האדם הם ביטוי של כורח הגיוני המתבצע ברגע נתון, כתוצאה מסך כל ההשפעות שקבעו את חייו.

בעיני גם החלום נוצר מתוך צורך טבעי, חופשי מכל שרירותיות. מבחינתי מדובר רק בתהליך של הפרשה פיזית, שמזדהה תוך הופעתו הנפשית-תגובתית.

המחשבות שצצות במהלך היום בזמן פעילותה של תודעת הערות ושרשמיהן אינם משמעותיים דיים על מנת שיצטרפו לאוצר הזיכרון הקבוע, מופרשות באמצעות החלום. מדובר בנסורת מחשבתית שאותה יש להרחיק מסדנת הרוח בזמן שזו מספקת עבודה חדשה ללא הרף. זאת, במידה וברצונה [של סדנת הרוח] לשמר את המוצר המוגמר בצורה סדורה על מנת שיהיה זמין לשימוש בכל עת.

אדם שתילקח ממנו היכולת לחלום, ישתגע בנקודת זמן מסוימת. זאת, מאחר ובראשו תצטבר מסה עצומה של מיליוני מחשבות והתרשמויות שטחיות ובלתי מעובדות שתחת השפעתן הוא עשוי להיחנק. במקום שהדברים ייקלטו בזיכרון, כמשימה שהושלמה.

דברים שעברו עיבוד מחשבתי מלא לעולם לא יהפכו למעוררי חלומות. רק אלה השוכבים בתודעה כשהם אינם גמורים או כשרק חלפו ביעף על פני הנפש. אם מישוהו עוסק בהמצאה מסוימת, תר בכל מאודו אחר פיתרון לבעיה וכתוצאה מכך נוצרות אצלו מיליוני מחשבות לא גמורות ובלתי בשלות, הוא יחלום על כך לילה אחר לילה. במידה והמצאתו תצלח ומשימתו תיפתר, יגיעו חלומותיו על הנושא לסיומם.

בעזרת כמה דוגמאות שבהן כולם יוכלו פחות או יותר לזהות חלומות שכבר נגלו להם באופן דומה בעבר, אנסה להסביר את תפיסתי לגבי צורת היווצרותם של החלומות.

בעודנו עסוקים בשיחה תוססת על נושא שמעניין אותנו במיוחד, אנו שומעים רעש ברחוב. שעטות של סוס, צעקות של ילד, וכד'. אין אנו יכולים להעניק למחשבות על כך מרחב. הנושא המעסיק אותנו מצריך תשומת לב רבה מאתנו. אך הרושם החולף נותר במקום כלשהו מאחור, ברוחנו.

בהתאם לאינדיבידואליות של האדם המסוים, כלומר – בהתאם לאופי ולחיוניות דמיונו, ישתקף תהליך זה בחלומותיו. כבר ברגע שבו פגע הצליל באוזנו, היינו צריכים לגשת באופן אינסטינקטיבי לחלון ולתת לעצמנו דין וחשבון על הנעשה. אך מה שמנע את הדבר מאתנו הם העניין הרב שאותו גילינו בנושא השיחה, שיקולים של כללי אתיקה וכד'. כתוצאה מכך, לא ניתן היה לעבד את המחשבה על הפעולה שהתרחשה. אך האירוע הצית לרגע את הדמיון. חומר הגלם יוותר בראשנו עד שהחלום יפרישו [מתוכנן]. בחלום ייתכן שזוהה את הילד הצועק כאילו היה זה ילדנו שלנו, הנרמס מתחת לרגליו של סוס פראי. במקביל נזהה בזעזוע את הרוכב, המנסה ללא הצלחה לרסן את החיה שנתקפה טירוף, כאותו חבר שאתו ניהלנו את השיחה. אנו חפצים לקפוץ לעבר הסוס ולגררו במושכות, אך הפחד משתק את אברינו. אנו עומדים כממוסמרים למקומנו עד שהרוכב מצליח לבסוף לכוון את הסוס קדימה והפעם – ישירות לעברנו. וכשהסוס מגיח לעברנו בהשתוללותו, אנו מקיצים.

בעלת בית יושבת בראש שולחן שלצדו היא מארחת חברה גדולה. היא כולה כורעת תחת נטל המחויבויות המוטלות עליה כשלתע היא מבחינה בריח קלוש אך לא נעים ומעורר דאגה. היא מבקשת לשאול את אחד המשרתים העומדים מאחוריה אודות הדבר. אך שכנה לשולחן, אדם זקן ומכובד, מרתק אותה עד כדי כך בשיחה עד שהיא שוכחת את כוונתה. הסעודה עוברת ללא פגע. כלומר, היא כבר אינה נזכרת באותה מחשבה חולפת ואינה מגיעה לשלב שבו תוכל לעבדה. אך כשהיא עולה על יצועה בסוף הערב ונרדמת, חוזרת התחושה הקלושה למקום המיועד לה. האיש הזקן אולי יופיע בחלומה כמשרת עם לשון עילגת ויבשר לאישה המפוחדת ששוב יושבת בראש השולחן (שלצדו הפעם יושבים ידוענים ורמי מעלה שרק קומץ מהם מוכר לה ושאתם אינה מצליחה ליצור הרמוניה של ממש) את בשורת האיוב שהעופות שאותם צד בעלה ושהיו עילת הארוחה – נשרפו.

היא הורתה לדאוג לתחליף. כעת היא יושבת כעל גחלים, חוששת כל העת שהגברת שישובה מולה והמביטה בה בצורה זדונית תשאל אותה לפרש העיכוב המתמשך. דקה מתפוגגת אחר דקה. לבסוף פונה אליה אותה אישה בשאלה שאותה היא אינה מבינה, בהתרגשותה. הפחד האופף אותה גורם לה להקיץ.

איש עסקים ידוע וטרוד בעבודתו מקבל מספק היין האישי שלו חשבון נמוך ביותר. בכוונתו לשלם את הסכום באופן מיידי בכסף מזומן מכיוון שמביך אותו לדחות את הדבר לאורך זמן. בעודו מתכוון לתת לפקיד משרדו את ההוראה, נכנס בנקאי המוכר לו למשרד, מציג בפניו בא כוח מטעם חברת מניות גדולה ומבקש לשוחח עמו על עסקה משותפת בעלת השפעות מרחיקות לכת. בעודו משוחח עם האדונים, הוא מבחין בשליח של בנק מוכר לו. השליח מוסר מסמך כלשהו ועוזב את המקום. הוא סבור שמדובר בכסף המזומן [שאותו ביקש להביא לצורך התשלום]. יחד עם זאת ומטעמי נימוס, הוא אינו יכול לקטוע את הסבריו של הזר. הוא חוזר ונשבה לחלוטין בשיחה ושוכח את האירוע הזניח.

בלילה אם כן הוא רואה בחלומו שהוא נמצא בבורסה. מסביבו רק פרצופים לעגניים. אנשים מנסים לתפוס מרחק ממנו. אחד לוחש דבר מה לאוזנו של השני, תוך ניסיון לכאורה להסתיר את העובדה מפניו שסכום של כסף מזומן מועבר שם מיד ליד. כתוצאה מכך, המקום מתמלא בשמחה [לאיד]. הוא נמצא בעמדה מאוד לא נעימה, חושש מקלון איום ונורא שיידיבק בחברתו. אך הוא אינו מעז לשאול מישהו אודות הגורם לשמחה הכללית. בסופו של דבר הוא מתעורר כשכולו טבול בזיעה קרה.

בחלום זה מופיע הגירוי: פיסת נייר, שייתכן מאוד שבמציאות כלל לא דמתה לאותו שטר כסף שלהגענו המתין. פיסת נייר זו הייתה כה בלתי משמעותית עד שהחולם כנראה לא היה מגיע לפרש חלומו גם תוך מחשבה מאומצת. קשה היה לו לקבל את העובדה שכתוצאה ממבטו על הנייר בידיו של שליח הבנק, לצד חששו ששטר הכסף הגדול ישולם מבלי שיוכל למנוע את הדבר, הציג לו דמיונו באופן ספונטאני מצבים בלתי נעימים ולעגניים המוכרים לו או לעמיתיו היטב מחיי הבורסה.

איש עסקים אחר, צעיר, שאפתן ומוכשר אך ללא אמצעים מרובים שתדיר יוכלו לאפשר לו המתנה נינוחה עד לסיום עסקאותיו הנרחבות, נמצא במצב כספי מלחיץ. במידה ולא יגיעו כל התשלומים בדיוק בעתם, הוא יימצא במבוכה גדולה וייתכן שלא יוכל למלא אחר התחייבויותיו. הוא חי במתח עצום ומתמשך. הימים חולפים ובכל זאת הכול מסתדר בטוב. תמיד ברגע האחרון הוא זוכה לסיוע בלתי צפוי. וכך, הוא לא רק משתחרר לחלוטין בדיוק ברגע המלחיץ ביותר אלא גם הופך לבעליו של סכום כסף לא זניח. עובדה זו כמובן לא רק מעלה את מצב רוחו, שעד לפני ימים

ספורים היה שפוף ביותר. היא גורמת לניגודיות, למצב רוח יזמי מרומם. תחת מתח ותוך גיוס כל משאביו הנפשיים, הוא פועל בכוחות מחודשים. הוא מגביר את התחייבויותיו ורואה את הכול באור ורוד. במצב נפשי זה ובדיוק כשהוא טרוד ביותר ומרוכז בענייניו, הוא מבחין באחד הימים בדוור המגיע והמוסר כמה מכתבים לקופאי שלו. הוא מבקש להתעדכן לגבי תוכנם אך הדבר נמנע ממנו וסופו שהוא נשכח מזיכרונו. יחד עם זאת, אותו הרהור נדחף קדימה בחלומות הלילה הבא. הוא נמצא במשרדו ודוור אחד אחרי השני מביאים עמם עוד ועוד הררים של המחאות מזומנים.

הקופאי לבדו אינו מסוגל לטפל בהם והוא [איש העסקים הצעיר] חייב למהר לעזרתו כדי לחתום על הקבלות. לבסוף עוזב אחרון הדוורים, המשרד נסגר והוא מתפנה ומצטרף לקופאי כדי לעבור על המחאות ולמנות את הסכומים. שורות אינסופיות של מספרים נערמות על נייר, דף אחד מתמלא אחר משנהו. כעת מתחיל הסיכום. הסכום הסופי הולך וגדל. הוא כבר בונה תכנית אחר תכנית, מה לעשות עם הכסף הרב ואיזה משימות חדשות לבצע. לבסוף מגיע הקופאי לעמוד האחרון, והוא ממתין בהתלהבות קודחת להכרזת התוצאה. אך באותו רגע ממש הוא מתעורר. מה שעורר אותו הייתה ידה הענוגה של אשתו האוהבת, שהבחינה בחוסר מנוחתו בזמן שחלם. בעוד שסברה שהצילה אותו מחלום בלהות קשה ומדכא, היא למעשה החזירה אותו ממרומי התהילה אל קרקע המציאות.

במידה ומצבים כפי שתוארו בשני החלומות האחרונים הופכים לקבועים, כלומר אם החיים הם כה חסרי מנוחה וקשים מנשוא עד שמחשבות רבות העולות במשך היום חייבות להידחות על מנת שניתן יהיה לענות לדרישות הרגע; וכשבעקבות גירווי יתר של העצבים מתפתחים נדודי שינה והאדם אינו מסוגל לחלום דיו, יתפתחו בדמיון אשליות אשר יגרמו במקרה אחד למשל לפחד רדיפה, ובמקרה אחר – לשיגעון גדלות.

אמן יושב לפני קהל גדול ומנגן בפסנתר. בעודו משתדל לבצע קטע מסובך ביותר שמצריך את כל כישוריו הפיזיים והנפשיים, הוא חש באופן אינסטינקטיבי שחרק מתקרב אליו. ייתכן שזו צרעה. מרוכז בנגינה, הוא אינו מסוגל לעשות דבר להגנתו. הוא גם שוכח מקיומה, מכיוון שלא נעקץ. אך הרושם הבלתי ברור נותר.

בחלום הלילה הבא, הוא ישוב לצד הפסנתר בעודו מלחין. אך לחלחלתו, בכל פעם שהוא מקיש באצבעותיו על הקלידים הופכים אלה לצרעות ענקיות. דומה, שהן מבקשות תחילה לחלץ את כנפיהן שנתקעו בין הקלידים ואז לתקוף אותו. הוא מבקש להימלט מהמקום אך מרגיש שכוח בלתי נראה כופה עליו להתמיד ולהמשיך בנגינתו. אימה אוהזת בו וזיעה קרה פורצת מתוכו. במאמץ אימתני הוא קורע עצמו ממקומו, נופל לבסוף עם הכיסא על הקרקע ומתעורר.

אחד מדימויי החלום המוכרים ביותר עוסק בדליקה שמכלה את רכושנו או את רכושם של הקרובים לנו או שמאיימת על חייהם. כדי לגרום לחלום שכזה, די בשביב לוהט הנושר מגפרור שבו הדלקנו מנורה או סיגר. מציקה לנו העובדה שנבצר מאתנו לעקוב אחר מקום הימצאו של השביב, מכיוון שבחדר הסמוך עלתה צרחה נוראה של ילד, האם הזקנה הייתה זקוקה לעזרתנו, מישהו הופיע בדלת וביקש מידע, וכן הלאה. במידה וברגע נפילתו של השביב הייתה לנו תחושה אינסטינקטיבית של איום אפשרי, ובמידה ולא הייתה בידינו מאוחר יותר הזדמנות להשתכנע שהעניין הסתיים בכי טוב, חייב היה הרושם לעבור תחילה עיבוד בחלום. אך התפרצות האש היא התמונה שתופיע ככל הנראה בדמיונו בזמן החלום. והאנשים שיופיעו בו יהיו קרוב לוודאי אותם מי שהחשבנו כחשופים ביותר לסכנה ברגע שבו פילחה את תודעתנו אותה מחשבה שעוררה את החלום.

נפוצים באותה מידה הם חלומות שבהם אנו נרדפים בידי שודדים וגנבים. מראהו של אדם העומד על סף דלתנו כשהוא לבוש בבלויים וגורם לנו להרגשה לא נוחה, די בו כדי ליצור תמונת חלום. זאת, גם אם מיד נירגע ונבין שמדובר בשליח מטעם אדם המוכר לנו, שרק מבקש למסור לנו חבילה שהגעתה הייתה צפויה. במידה ובעקבות שיחתנו עמו לא נזכרנו שוב באותו רושם ראשוני ובלתי נעים ובמידה ומחשבה זו לא תיפטר, אין ספק שהיא תופיע בחלומות הלילה, קרוב לוודאי באחת משתי הגרסאות שהוזכרו.

הסיבה לכך שברוב המקרים לא ניתן להסביר את החלום נעוצה בעובדה, שמה שגרם לו לא הבשיל דיו בתוך בליל התחושות והרשמים של היום שחלף.

תצפיות אלה מאשרות את העובדה הידועה ולפיה גברים חולמים באופן כללי פחות מאשר נשים, ושנשים עצבניים ובעלי דמיון תוסס חולמים יותר מאלה שמוחותיהם רגועים ומאופקים. גם אופי חלומותיהם של אנשים רגישים ובעלי דמיון הוא מתעתע יותר ועשוי להתפתח לתופעות פתולוגיות. כן, הוא חייב להגיע לכך כתוצאה מרגישות מואצת במצב של תודעת ערות. זאת, מכיוון שמודעות גבוהה שכזו לתחושות המציפות ללא הרף אנשים בחייהם הרגילים, ובכל מקרה בחייהם של תושבי הערים הגדולות, משפיעה על הנפש עד כדי כך שכבר לא ניתן לקשרן לעבודות שנעשו במודע.

בהתאם לתצפיותי, אופי פעולתו של החלום הוא כפול. במקרה הראשון, מושמד הרושם הבלתי גמור ואילו במקרה השני, הרושם שוקע עמוק [בתודעה] בעקבות עבודה מחשבתית ומצטרף לאוצר הזיכרון לצמיתות.

התהליך הראשון מתרחש במהירות ובד"כ במחזור השינה והחלום הראשון, המגיע לאחר קליטת התחושות הנפשיות שלא עובדו. עם זאת, מחזור השינה האחרון מתמשך לעתים זמן רב יותר, ומניסיוני האישי מוכרים לי חלומות החוזרים מדי פעם על עצמם, במהלך של מספר שנים, עד שתוכנם חודר לחלוטין לתודעה אפילו במצב של ערות, ומאז הוא נותר בזיכרוני לתמיד. אני סבור שיש לי הזכות להניח שתהליך אחרון זה מתרחש בעת שהתחושות עדיין אינן ברורות ושלא עובדו די צרכן מבחינה נפשית, אך הן עדיין חזקות מדי מכדי שעבודת החלום תוכל לטשטשן לחלוטין. כך אם כן לא מדובר בסוג הרושם אלא בעומקו ובעניין שהחולם מעצם טבעו מגלה בנושא.

כדי להסביר הליך אנלוגי לחלוטין לחלימה, אבקש להפנות בנקודה זו תשומת לב לזיכרון חלקי של מנגינה חדשה שכידוע אינה עוזבת אותנו לעיתים קרובות במשך ימים רבים, אם במצב של חלימה ואם בזמן של ערות. אנו נוהגים לומר אז: "המנגינה אינה יוצאת לנו מהראש", ובכך אנו מצביעים מבלי משים על הדבר הנכון. במקרה זה, לא קלטו תחושותינו את המנגינה בצורה שווה לאורך כל חלקיה. כמה חלקים נתקבעו בצורה מספקת בתודעתנו, על מנת שישארו שם לאורך זמן. עם זאת, חלקים אחרים לא הצליחו לגרום לרושם שכזה.

את אלה האחרונים היה החלום מפריש כעת מתוך זיכרונו, אלמלא הייתה מונעת זאת המשכיות מחשבתית הקיימת באופן טבעי בכל מנגינה. החלקים הנקלטים בתודעה אינם "סגורים" בתוך עצמם. יחד עם זאת הם קשורים יותר מדי לשאר חלקי הביניים, המוגדרים כרשמים מעורפלים, מכדי שניתן יהיה לנתק ביניהם. בעקבות מצב זה נוצר עומס יתר של "קייבתנו הרוחנית", שאותו החלום לבדו לא יוכל לעכל. כאן נדרש סיועה של הנפש בהקיצ, על מנת להשליט סדר בכאוס המחשבתי המתקיים בראש. עבודת חלום זו, המבוצעת בשינה ובזמן של ערות, לא תגיע לקיצה עד שלא נצליח להרחיב בצורה הדרגתית את חלקי המנגינה שנתפסו בתודעתנו לכדי כלילתם גם של חלקיה המעורפלים, או עד שנלחין בעצמנו מנגינת קישור שתמלא את מקומם של החלקים שנעלמו לנו לחלוטין. תדירות הפתרון שיימצא תלויה אך ורק ברמת הכישרון המוזיקלי שלנו.

תהליכים דומים מתרחשים בזמן החלום גם ביחס לדימויי מחשבה אחרים. כל חומרי המחשבה שנותרים בנפש במצב בלתי מעובד ושאינם ניתנים להפרשה, מאוגדים יחדיו לשלמות עגולה באמצעות חוטי מחשבה השאולים מהדמיון. בצורה זו הם מוטמעים בזיכרון כמסרים דמיוניים בלתי מזיקים. הליכי מחשבה כאלה בעיניי הם למשל המעוף המוכר שכבר זכה לפרשנויות מרובות, הנפילה מסולם גבוה, הפיכתה הפתאומית של קשת בענן לגשר וכד'. התחושות העוברות עיבוד בחלום, מעלים בעיני רוחנו וכבמעשה קסם נקודות שונות שלכאורה מונחות להן זו לצד זו כשהן מופרדות. על מנת שניתן יהיה לאגד אותן בהליך מחשבתי מקשר, יש לבטל את ההפרדה המקומית באמצעי השאול מעולם החושים. במצב זה לא יצליח הדמיון למצוא דבר מהיר יותר מטיסת הציפור, מנפילה מגובה רב ומתופעת הבלחת האור הרגעי של הקשת שמחברת [כגשר] את קווי החוף. כשמושגים כמו דואר פניאומאטי, טלפניה וצילום יחלחו יותר ויותר לתודעתנו, כפי שמוכרות לנו היום התופעות שהוזכרו לעיל, יתרמו גם הם מצדם לחלומות. בסך הכול מדובר כאן בביטול המרחק המרחבי באמצעי הניתן לזיהוי חושי ובזמן קצר בהרבה ממה שניתן היה להשיג בדרך טבעית.

הרעיון שאותו אני מנסה לבטא בשורות אלה התפתח אצלי בהדרגה לשלמות תבניתית, ואף אחת מתצפיותיי לא עמדה בסתירה לכך. כמעט תמיד הצלחתי להסביר את תוכנו של חלום על סמך חוויותיו המשניות של המדווח. לעתים קרובות גם נאלצתי, על סמך מסקנות חוזרות, להביא לתודעתו של אותו אדם את חוויותיו לכאורה מהיום הקודם. בכך גרמתי להעלאתם הספונטאנית לזיכרון בטרם יבוטלו בתהליכי החלום.

אתאר כאן מקרה אחד מסוג זה שאירע לי לאחרונה עם בני, נער בן חמש-עשרה, ושאותו אני רואה כאופייני. בהקשר לשיחה שניהלנו אודות עבודה שהעסיקה אותי בזמנו, הוא דיווח לי שחלם בלילה באופן חווייתי על נחש צפע שכמוהו לא ראה מזה זמן רב ושלפי דעתו גם לא הצליח להיזכר בנחש שכזה. בתשובה לשאלותיי בנושא למדתי עם זאת, שביום הקודם הוא ביקר בקצרה במוזיאון הטבע כדי לראות שם סוג מסוים של צדפות. לאור הערה מצדי הוא נזכר לפתע ודי בבירור שבעברו שם הבחין בקצרה בנחשים שהוצגו באחד האולמות הצדדיים. הרשמים שנקלטו אודות אלפי הפריטים שבמוזיאון, כולל הנחשים, היו חלשים מאחר ולמעשה היה עסוק עם מטרת ביקורו במקום. כך אלה גם לא נקלטו בתודעתו, ולכן נוצר צורך לפלוט אותם מתודעתו באמצעות החלום. העובדה שנחש הצפע תפס בחלומו מקום מרכזי כל כך ניתן להסבר בהתנסות קודמת שלו עם סוג זה של נחש, שאותו החשיב כאנטיטיפי במיוחד. הצצה חטופה בלבד לעבר הנחשים ככלל גרמה לכך שדמיונו העלה לו בהבזק את כל אספוסף הזוחלים בצורת הנחש וכך הפך זה לבעל משמעות שלטת בתוך הכאוס של תבניות החלום.

בהתאם לכך נוכל לסכם את תצפיותינו במשפט בודד: חלומות הם הפרשות של מחשבות שנקטעו באיבן.

הבה נשוב כעת לאמירותיהם של המשקיפים האחרים שהוזכרו לעיל וננסה להמשיך ולבסס את התיאוריה שלנו בעזרתן.

גם הם מזהים את החלום באופן פיזי. דימויו לקוחים מחיי תודעת הערות. מדובר ב"תמונות זיכרון אדישות", ב"מרכיבים השוליים", ב"פיסות חסרות הערך".

כל אלה מתאימים בדיוק לתיאוריה שלנו, רק שהשאלות המועלות בהן מצד המשקיפים הללו נענות מאליהן.

החלום בא איפה ומשמש אותנו בדימוי, כאילו היה שסתום הביטחון של נפשנו שנשמר כל הזמן במתח בזמן קליטת הרשמים.

כמעט ולא ניתן להתייחס לעובדה שהכינוי העממי למצב הנפשי שבו החלום המטהר והמקל קרוי "מתח מוגבר" כאל צירוף מקרים אקראי, אם בכלל ניתן לראות בשימוש השפתי ביטוי לאינסטינקט עממי של עבודה מחשבתית מצד אינספור אנשים במשך אלפי שנים.

"חלומות הם רק קצף", גורס פי העם. גם בהצהרה זו נמצא אישור למשפט הקודם. אכן, קצף מלוכלך על היין הצלול של עבודת המחשבה היומית. קצף קל שמתפוגג במשחק החופשי של הדמיון, בזמן שהשינה כולאת את התודעה.

לעניין זה שייכות גם האמירות הבאות:

"הוא חולם בעיניים פקוחות", "ביום בהיר, לא ניתן לעצרו מלחלום", "אוהב לשקוע בעולם החלומות", "הוא שוב נמצא בעולם אחר", "חלומות בהקיץ", "האם אתה שוב חולם?" וכד'. כל אלה מתארים מצב שבו האדם נותן דרוך לדמיונו עד כדי כך, שהרעיונות התואמים לדרישות האמיתיות של החיים נעלמים כליל בתוכו [בדמיון]. לפיכך, התהליך הנפשי של החלימה אינו כבול באופן מוחלט בשינה. בהלכי רוח שהביאו ליצירתם של הפתגמים שהוזכרו, גם כן מעובדים באופן חלומי רשמים שנקלטו. כשמטרידים אדם שהלך לאיבוד בחלומותיו, "הוא למעשה מגיע מעולם אחר". כלומר, מעולם חיי החלום המסוים שלו, ממש כמו בעת יקיצה משינה עמוקה. כששואלים אותו לאחר מכן על מה חשב, ייתכן שלא ידע זאת במקרים מסוימים. בדיוק כמו בעת יקיצה מחלומות הלילה. בצורה אנלוגית ניתן להקיש כאן על התיאוריה שלנו. שכן, גם בחלומות בהקיץ אלה הוא מסוגל לסלק באותה מידה רשמים נפשיים בלתי גמורים.

מסתבר אם כן, שפי העם מצא גם כאן ובאופן בלתי מודע את צורת הביטוי הנכונה.

"הבלתי נתפס האחר" מסביר את עצמו בפנינו, כלומר: הסיבה שהחלום אינו בוחר את רישומי החוויות המרגשות ביותר של החיים וגם לא את האירועים הגדולים והמעמיקים, אלא דווקא את אלה השוליים שבקושי שמים לב אליהם.

[דווקא] אלה הטביעו עצמם לתוך הזיכרון. הם מונחים ומאוחסנים בנפש כמוצר מוגמר. אך מדובר כאן בפסולת, בשבבים המצריכים עיבוד מחדש או סילוק על מנת שהנפש תהיה מוכנה ומזומנה לעבודה חדשה בתחילתו של יום חדש.

גם את תוכן החלומות שנוצרו באופן מלאכותי [הכוונה באמצעות "רעלים" – ר' לעיל ולהלן], המצוטטים על ידי פרופסור בינץ כראיה לכך ש"החלום הוא תהליך פתולוגי-פיזי טהור, תהליך של שינה חלקית וזיכרון משני", מוצא לפי דעתנו את הסברו הטבעי הפשוט.

אם, כפי שאנו מסיקים ממסריו של פרופסור בינץ, "תמונות החלום שהאופיום מפיק הן צבעוניות ונעימות"; אם "חלומותיו של אדם בעקבות הרעלת אטרופין מובילים לריגוש שאינו נעים"; אם "החשיש מעלה לאנשי המזרח כבקסם מציאות צבעונית שמעצימה את דמיונם הכמה"; ואם "במקרה של המורדם בכלורופורם מוטבעות דווקא התמונות האחרונות לפני סגירת עיניו וכוללות את דמויות הרופא והמסייעים לו, שמחיות את חלומו כל אחד ואחד בהתאם לרמת התאמתם לאופיו של המורדם", הרי שאלה רק מצביעים עבורנו על צורת השפעתם של רעלים שונים על הנפש, בטרם תשקע ותימוג בתודעת השינה.

האופיום והחשיש נלקחים מתוך כוונה להגיע לעינוגים חושניים ולהנאה. החלום אפוף הרעלים מאפשר לאחר השינה לתודעה להעלות רק במעורפל את תבנית הדמיון שנוצרה. סביר להניח, שמה שגורם לניקוי המוח שעבר התעללות הן התמונות הסגוניות בעבודת החלום.

אטרופין מחולל תופעות מפחידות, חזיונות מפלצתיים ותצורות אשליה נפלאות. את המורעל מכסות חיות מונפשות קטנות. הן מטפסות על ראשו, עוקבות אחריו לכל עבר. אנו מסיקים מכך על ריגוש חזק של זרם הדם המפיק את

"חיזיון היתושים" המוכר, המשנה את עצבי הפנים והמציג לאדם ברגעים האחרונים של תודעת הערות רק תמונות מעוותות שאותן שוב ניתן לסלק מהנפש רק באמצעות עבודת החלום.

"ארעית כמו רוחות האוויר מתוך האגדות", מעיד פרופסור בינץ על הכלורופורם שעובר מפינו לריאות ובאמצעות הדם אל המוח הגדול. הוא שוקע על סדנאות התודעה הקטנות שלנו. תחילה הוא מעורר אותן אך עד מהרה הוא גורם להן להקשיח וכד'. כלומר, ישנה עוררות קצרה שאינה לא נעימה, ושינה עמוקה וחזקה. אין כאן עוררות מכוונת של הדמיון אלא רק מחשבות הנרדמות במהירות בדבר הניתוח העומד בפתח. וכך יש לחלום רק מעט עבודה, וזה חייב לכן לכלול את תמונותיו ברגעים קצרים אלה, קרוב מאוד לשינה. וזאת, בזמן שרשמי החושים שטרם הגיעו לתודעה במלואם היו ככל הנראה קשורים אך ורק ברופא המטפל, שהיה עסוק עם המטופל, ועם המסייעים לו.

לפיכך, גם החלומות שנוצרו באופן מלאכותי אינם יוצאים מהכלל בנוגע למשמעותם עבור האורגניזם כולו. גם הם מהווים שסתומי בטיחות עבור הנפש המיוסרת, בהתאם לבוטות ההתקפה ולחוסר התחשבותה על איזון האורגניזם.

אישור משכנע לתפיסה זו אנו חוזרים ומוצאים אצל הילדברנדט, המצוטטים שם בעמ' 59, במקום שבו הוא מתבטא בנוגע ליצירי הדמיון הנוטים ללוות את הזיות האלכוהול: "גם אם אלה באים לביטוי יותר כהזיות ופחות כחלומות בפועל של המחלה; כן, גם אם ניתן לומר בצדק שרק כשהחולה ישוב ויחלום, כלומר יגיע למצב של שינה, הוא יירפא ככל הנראה מהמחלה, עדיין ניתן להניח שהזיות המחלה האמורה הן רק משחק מקדים סימפטומאטי בחלומותיו ההומוגניים של החולה."

ובכן, גם כאן קיימת התבוננות נכונה על העובדות אך יחד עם זאת יש כאן חוסר עקביות בנוגע למסקנה. במקום לומר שלחלומות יש כוח מרפא ומקל, מחליפים את ה"חלומות" ללא כל סיבה משכנעת ל"שינה". בכך שוב מתרחק מר הילדברנדט מפתרון החידה שאליו כבר כל כך התקרב.

אינני חושב שזה בלתי סביר והתיאוריה שלי, במידה ותימצא לה תשומת לב, תוביל לניסיונות בכיוון של מקרים מסוימים של הפרעה נפשית שבהם נטילת תרופות פסיכיאטריות הגורמות לשינה מבטיחות סיכויי החלמה. שכן, בצורה זו החלומות מקבלים מרחב שליטה גדול יחסית. כמובן ששימוש באמצעים כאלה מחייב שמירה קפדנית על סעיפי הגנה שלא יאפשרו את הכללתן של תופעות חדשות, כגון [הקפדה על] מיטה רכה ונוחה, עיניים מכוסות או חדר חשוך לגמרי שאפילו בעת פתיחת הדלת לא תפרוץ אליו קרן אור מטרידה. מקום שבו תשרור לבסוף דממה עמוקה.

בכל מקרי ההפרעה הנפשית שלהם לא תימצא סיבה פיזית, וכל עוד שסיבות ההפרעה יוסרו בעיקרון בעזרת תקופות ארוכות של שינה שיאפשרו ביצוע מוגבר של עבודת חלומות שתסלק את כל הלחץ מנפשו של החולה, תשוב אליו הבהירות המלאה.

בהתאם לתפיסתנו את גורמי החלומות ואת חשיבותם [של החלומות], אנו חייבים לשלול לחלוטין התערבות של כוח אלוהי כמו גם של משימה מוסרית עצמאית הקשורה בכוח זה בהתאם להנחתו של הילדברנדט. שאלה אחרת מתלווה לכך היא, האם אין הצדקה לאמונה הכללית המתלווה מאז ומתמיד לאמונה ראשונה זו? הצדקה שניתנת להסבר באופן הגיוני מתוך העובדות עצמן, שאינן מצריכות תחילה "אישור מוסמך מצד גברים אמינים", כהגדרתם של אחרים, על מנת שיוכלו לנכס לעצמם אמונה לצורך הותרת רושם נפלא.

כפי שראינו, הגורמים לחלומות הם תחושות שלא באו לידי תודעה מלאה. מהו כעת טבעי יותר מאשר למצוא בין התחושות הנפוצות כאלה שנקלטות בנפש באופן אינסטינקטיבי, למרות שהנפש טרודה ומתערבת ללא לאות בחיי היום? טבעי לחלוטין שרשמים בעלי חשיבות לשלומם הרוחני או הפיזי של הפרט יעמיקו בחלום. אם מה שרק נתפס באופן אינסטינקטיבי (בלתי מודע) ושהגיע לתודעה בעזרת עבודת החלום ייטמע כעת כאירוע בחייו של אדם, יוכל החלום לשמש לו כנביא, כמתריע בשער או כמגן מוסרי.

כל הדוגמאות שאת תיאורן מצאתי כראיות בלתי מובנות ונפלאות לקיומו של כוחן הנבואי של חלומות, ניתנות לדעתי להסבר באופן רציונאלי. ההיגיון הפשוט של העובדות משחק את נפלאותיו בברק קסום.

כדי להבהיר את הדבר בדוגמה, ארצה לתאר כאן מקרה שאירע לי כמה פעמים ושגם סופר לי גם מפי אחרים. זר מוצג לנו על ידי חברים. הופעתו הראשונית מעוררת בנו סלידה, הגם שתחושה זו אינה נקלטת בבירור בתודעתנו מכיוון שהשיחה המתפתחת מיד לאחר מכן אינה מותירה לנו זמן להרהורים. כישורי נימוס והפגנת ידע בעניינים הנדונים מחבבים עלינו את הזר וגורמים לתחושתנו הראשונית להיעלם לחלוטין. עוצמת האינטרסים המשותפים, ואין זה משנה כעת אם מדובר בתחום אומנותי, מדעי או מעשי, עולה על הערך האישי. ייתכן שאף נמצא את עצמנו מזמינים אלינו את הזר, כדי שנוכל לסיים אתו את היום בשיחה מעוררת ועליזה בחוג המשפחה או החברים.

אך בחלום הלילה שב וחוזר אותו רושם ראשוני של סלידה. ציור דמיוני כלשהו מציג לנו את הזר בצרה שלילית, כצבוע, כמלשן, כנבל שפל שרוצה לקחת את ששיך לנו. אחת היא אם מדובר בהצלחה אמנותית או מדעית או בנכסים חומריים. ברגע היקיצה אנו שוב מודעים לרושם הראשוני. אנו חושבים על זה, הופכים לזהירים, ומבחן המציאות מוכיח שהיה בכך צורך. החלום שגרם לכך הפך אם כן למתריע בשער, למגן. עם זאת, האדם שבו מדובר לא תמיד יציג את עצמו בחלום בדמותו שלו. לעתים קרובות הוא יופיע בצורה מטושטשת למדי. יחד עם זאת, אין זה משנה. מרגע שמחשבתנו החלה להרהר, אנו נזכרים באדם המדובר שיתכן והיה לו רק דמיון חיצוני עם תמונת החלום, כגון כובע מוזר, גזרת חציאת משונה או משהו משותף אחר.

אם הצלחנו לזהות בפעולת החלום כוח אלוהי רק בצורה מאוד מותנית או באופן הניתן להסבר הגיוני, הרי שעמדתנו תהא דומה גם לגבי תצפיות הנוגעות ל"חיי נפש מועצמים" [המתקיימים] במהלך החלום.

הילדברנדט (שם, עמ' 23) טוען בנושא זה בין היתר:

"תופעה המוכרת לנו מאוד היא למשל הרצאות שאותן אנו מנסים לזכור בשעות הערב, הרצאות שהן לעתים מסורבלת ורק מעיקות על הראש וככל שהדברים כאוטיים יותר בעינינו – כך גם נתיישר בהם יותר. אך למחרת בבוקר נראה את הכול בצורה בהירה וצלולה, כאילו היה זה תבליט לנגד עינינו. ייתכן שעבודת הטנטולוס [משמע: "כיפוף המציאות בהתאם לרצוננו"] גלשה כאן במידת מה מתודעת הערות לתודעת החלום. דבר זה יכול להוביל בקלות לרעיון, שלחלום פשוט הייתה כאן השפעה מבהירה, מסדרת ובוחנת. שרק תודות להתערבותו אנו זוכים לתוצאה שאותה לא הצלחנו להשיג במצב של ערות, למרות כל המאמצים. זאת, בעוד ש[תורת] הפיזיולוגיה תוכל להוכיח לנו בקלות שרק השינה, המביאה להרגעת העצבים ולחידוש הכוחות הגופניים, הביאה לנו את אותו מצבור שיהא שלם יותר ככל שנחלום בלילה בצורה נינוחה יותר."

בהתאם לדעות שאותן פיתחנו, ברור ללא כל ספק שאנו חייבים להתנגד לתפיסה זו. ללא חלום, הרי שאותה "השפעה מבהירה, מסדרת ובוחנת" כלל לא הייתה מתאפשרת. המוח [הרי] סרב לקלוט את הרשמים שנאספו בצורה אחידה, מכיוון שהוא נחלש כתוצאה ממאמץ יתר.

ייתכן שגם נוספו לכך מיחושים פיזיים או נפשיים, שהתקיימה הסחת דעת בעקבות הופעתן של מחשבות משניות, ואולי גם נוספו לכל מחשבות נוספות בעקבות חומר [ההרצאה] עצמו. לצד מושגים נהירים ותמונות מחשבה ברורות, נאלץ המוח לקלוט גם סדרה של רשמים חלשים יותר בצורה של חומרי זיכרון בלתי מעובדים. ברור שבמצב זה הראש "מטרטר" וככל שנתעלל בו יותר, כך ידמו הדברים בעינינו כ"כאוטיים" יותר. נשכבנו במיטה כשראשנו מבלבל ומלא בפסולת. ואז בא החלום, הוסיף בצורה עדינה תמונות מקשרות מהדמיון, את "המרכיבים השוליים", את "הפיסות חסרות הערך", אך יחד עם זאת ולאחר שסילק את הפסולת המעיקה, העמיק את המחשבות שהופיעו כעת בבירור בתודעה. מכל אלה יצר [החלום] שלמות עגולה במקדש הזיכרון שלנו, על מנת שלמחרת בבוקר נוכל לעשות בו שימוש בהתאם לרצוננו. השינה הייתה רק מתווך. היה עליה ללכוד את תודעת הערות, על מנת לספק לחלום את חופש עבודתו האזורי. בצורה דומה ניתן להסביר את הטענה המועלית לעיתים קרובות ושרבים מטילים בה ספק תוך שהם נלחמים בה, בדבר היותו של החלום יוצר פיזי ומוסיקלי.

כפי שהוזכר כבר במקום אחר, הרי שמי שפועלים כאן כמעוררי החלום הן באופן טבעי התחושות העדינות והארעיות ביותר. לעתים קרובות מדובר גם במחשבות המתעוררות והחולפות כהבזקים מבעד לעולם החושים שמסביבנו. האין זה סביר להניח שבמודעותו של יוצר פיזי, המוקף ברעשים ובעולם פעלתי בזמן של תודעת ערות ובראשו חולפים מחשבות ורגשות הקשורים לעבודתו, ייווצרו בברור תחילה החלקים הגסים יותר שאותם יוכל לרשום בשלמותם? זאת, בעוד שהחלקים הקלים והעדינים יותר נדחקים לאחור ויגיעו להעמקה רק בחלום כדי שרק בבוקר שלמחרת יעמדו בצורה ברורה לנגד עינו הרוחנית על מנת שיעשה בהם שימוש?

אותו דבר נכון גם לגבי עשייה מוזיקלית. אך בשני המקרים אין זה החלום שיצר את הרעיון אלא הנפש, שהפיקה בצורה מוגברת בזמן תודעת הערות. החלום היה כאן רק לעזר. הוא עזר לנצל את היצור המוגבר או אף להשמידו.

בסך הכול דומה שכל מי שערכו תצפיות בחלומות לא הגיעו לתוצאות. זאת, מכיוון שלפחות לגבי ספרות החלומות המוכרת לי, כולם תרים אחר מהות החלום בחלום עצמו ולא אחר דרך היווצרותו ההגיונית מתודעת הערות. הם מתייחסים לחלום כתופעה עצמאית שאת אופייה יש לחקור, לסווג ולפרק לגורמים. בצורה מובנת הם גם לא מצאו את הדרך חזרה, שהייתה יכולה להוליכם לעבר האמת.

פרופסור שטרימפל (שם, עמ' 20), שמסביר דווקא כאן בצורה מאוד נוקבת את היווצרותו של אוצר הזיכרון שלנו מתוך מסה עצומה של חוויות ורגשות שנשכחו, "מתעקש על העיקרון ולפיו, בבואנו לדון באירוע שהופיע בחלום, צריך תחילה להתכוונן לעבר התבניות והתנאים המתקיימים במצב של תודעת ערות ולהקיש מהכללים שנמצאו גם עליו." הוא אמנם נמצא בדרך למציאת המפתח להבנת החלום. עם זאת, הוא לחלוטין סוטה מהכיוון בהמשך ועוסק דווקא עם החלום, כאילו היה רק משהו עצמאי הנוגד אמנם את תודעת הערות אף שהוא דומה לו בכמה תופעות בודדות.

אך עד כמה מאשרות תצפיותיו של פרופסור שטרימפל את נכונות התיאוריה שלי, ניתן לראות במקומות הבאים. הוא טוען (שם, עמ' 38 ו-39): "תחילה, מה שנוגע לזיכרון החלום, הרי שמה שראוי לתשומת לב אינו היקף היריעה שמתוכה שואבים החלומות את תמונותיהם וכד', אלא דווקא ספרת חיי התחושות, האחראית לתודעת הערות, ששוב נדחת קדימה בתודעת החלום ובכך מעידה על עצמה שלא הוכחה."

למזורת זו של זיכרון החלום יש לייחס גם מקרים שבהם פירוקו של חלום למרכיביו אמנם מגלה שמקורם בחוויות של היום האחרון או לפני האחרון. אך יחד עם זאת, שאלה ממש לא היו משמעותיים או שהיו חסרי ערך לחלוטין עבור תודעת הערות ושהם נשכחו לחלוטין זמן קצר לאחר חווייתם.

פרופסור שטרימפל מאשר גם את העובדה שרשמים שהתקבלו בזמן של ערות זוכים בחלום להעמקה, במקרים שבהם "חסרים לכאורה התנאים הדרושים לחיבורם בזיכרון בזמן הערות". זאת, מבלי להיות מודע להקשר הנסיבתי.

גם אם הוא [פרופסור שטרימפל] ממשיך ומפתח את קו המחשבה הזה וטוען שאדם שמעולם לא למד יוונית או לטינית מבטא בחלומו משפטים שלמים באחת השפות שאותה שמע או קרא פעם בעבר ושדי לו בכך על מנת לגרום לאירוע הזה, הרי ששוב לא היינו יכולים לפלל לראיה טובה יותר מזו לצורך הוכחת אמיתותן של טענותינו.

יחד עם זאת ניתן להניח, שהחולם לא ממש דיבר את השפות הללו ושרק הרשמים השטחיים שדבקו בנשמתו ושהפכו בצורת ההשאלה לתמונות הדמיון של עצמם עוררו בו בזמן היקיצה את הרושם הכוזב, שאכן דיבר יוונית או לטינית בחלומו. מה עוד שהרי לא ניתן היה לספק כל עדות לכך שהוא ממש עשה כן [דיבר יוונית או לטינית].

מניסיוני האישי ידוע לי כדלקמן: כאשר הקצתי מאחד החלומות שבמהלכו נתתי הרצאה שהתעלתי בכל פן אפשרי על יכולתי להרצות בזמן של ערות, זכרתי את המשפטים האחרונים רק כפיסות של משפטים שלא היו הגיוניים ושגם לא היה ביניהן כל קשר.

פרופסור שטרימפל מתאר מצב שבו "תלמיד יכול בחלומו לשלוט על חומר רב יותר ובצורה הרבה יותר טובה מאשר בזמן של ערות. אמנם אין ביכולתו לחזור על מה שהבין או על מה שנחשב כמובן, אך בהחלט [ידע לחזור] על מה ששמע ושקרא [וביניהם] דברים שיתכן שכלל לא הבין או שבהם לא הבחין. אך החלום יצר בו את התחושה שיש כאן סדרה סדורה של תפיסות, [הגם שאלה] קורנות רק לתמימים או לרשלנים." אך ייתכן שהרעיון מתקרב יותר לאמת במובן זה, שחומר ההרצאה אכן הוצג בצורה בלתי ברורה או בכמויות גדולות מדי ושנגדם דווקא יצאה תודעת חשיבתו הרגילה של הילד [התלמיד]. את העובדה שאפשרות זו אינה נלקחת די בחשבון מצד המורים חוויתי לעתים קרובות עם ילדיי שלי. עצם העובדה שאני מזכיר את הדבר כאן נובע מכך שלעיתים קרובות הייתה לי הזדמנות להתבונן במקרים כאלה, שבהם עומס יתר נפשי מוביל לחלומות נרגשים שיכולים גם להגיע לפנטזיות פרועות.

קעת הגענו לצורת חלום המופיעה בדרך כלל רק בקדחת החום. באותו אופן כמו בחלומות שנוצרו באופן מלאכותי, הרי שגם כאן יהא צורך למקם את קליטת הרשמים שגרמו לחלום לזמן תודעת הערות. בכל מצב של הופעת חום, שבסופו של דבר נוצר מזרימת דם מואצת כתגובה להפרעה הקיימת באורגניזם, בפעילות פתולוגית חיונית שמוגברת בעקבות המחלה, אין דבר טבעי יותר מאשר רגישות יתר של מערכת העצבים, דבר המוליך לקליטתם הרבה יותר של רשמים חיצוניים.

אפילו אירועים מינוריים בחיים הבריאים מסוגלים לגרום להשפעה על חולים. אם נוסיף לכך את העובדה שפעילות יתר של כלל האורגניזם גורמת לעייפות לא רק פיזית אלא גם נפשית ושכך מתקיימת בהירות מופחתת של צורת החשיבה, לפנינו קרקע פורייה להיווצרותם של ניצני חלומות. מצב זה מגיע לשיאו כשהחולה כבר אינו מגיע לכלל תודעה מלאה גם במצב של ערות. במקרה זה, באופן תיאורטי, יכולות כל התחושות להפוך למעוררי חלום. כלומר, כל התמונות שנקלטו בנפש אינן שלמות במידה רבה ולכן חייב החלום לסלקן. ברור שפעילות החלום במקרה כזה תוגבר בצורה חריגה ובעקבות גירוי עצבי מופרז תוביל לדיבור קולני שיוכל לעבור גם למצב הערות. החולה מפנטז אז בעיניים פקוחות. ברור מאליו שהימשכותה של פעילות נפשית שכזו בעקבות מחלה מחלישה את הכוחות הנפשיים ואת האיזון הנפשי בדיוק כפי שסבל גופני מחליש את הגוף.

למעשה, לאחר כל המחלות האלה שכוללות הרבה פנטזיות כתוצאה מחוס או מוצאים ירידה בזיכרון. במיוחד מדובר בשמות ובמספרים שגם נעלמו מהזיכרון ושגם קשה היה להטביע אותם בזיכרון מחדש.

מדובר בשני מונחים שלהם אין בעצם קשר עובדתי (הניתן לזיהוי) בפני עצמו עם המשויך אליהם, עם העובדות והמהלכים שהופכים אותם למעניינים עבורנו. אלה האחרונים בהחלט יכולים להישמר בזיכרון, גם אם דומה שהם [מונחי השמות והמספרים] נמחקו לחלוטין.

אנו מסוגלים לזכור במדויק למשל טיול שערכנו לפני שנים. מצבים, מקומות, ואנשים שאותם אני מדמים כמעט פיזית לפנינו. אך בשמות הנקודות שבהם ביקרנו ושמות האנשים שאליהם היינו קרובים ביותר אין אנו נזכרים למרות כל המאמצים שנשקיע. נותרו רק הרעיונות המחוברים באופן ענייני זה לזה. המושגים המתים חסרים.

בהדרגה, וככל שבריאאות שוב חוזרת לאיתנה ורגישות היתר של העצבים דועכת, חוזר הזיכרון והמושגים המתים שוב מתחברים לפעולות ולעובדות המלוות אותם. כאן גם עשה החלום את פעולתו על מנת לתקן את אי הסדר שנוצר בראש.

אולם אני חייב להודות שלא הייתה לי שום הזדמנות לערוך תצפיות כלשהן המאשרת דעה זו. בעת עריכתן של תצפיות שעליהן ארצה להמליץ, יהיה צריך להגדיל את הערכים אצל אנשים בריאים, במידה ובחלומותיהם יופיעו זיכרונות מהעבר. זהו מצב המתרחש רק לעיתים רחוקות בחלומותיהם של הבריאים, ורק כשחוויה חדשה כלשהיא גורמת לכך. באופן כללי, עוסק החלום הרגיל רק ברשמים השאובים מהימים האחרונים.

[מצב של] חוס וחלומות תוססים ומרגשים במיוחד שבהם גירוי עצבי מוגבר יכול להוביל לדיבורים קולניים בשינה, יכולים גם לגרום לפעילותם של שרירים אחרים, כמו אברי הדיבור שהיו מעורבים במקרים אלה. באותה צורה ומבחינת ישותו הפנימית, נצטרך להכיר גם בסהרוריות כהליך מבוסס פנטזיות. יהיה צורך להודות בכך שכפסע בין הפנטזיות והדיבורים הקולניים שמלווים לעיתים קרובות בתנועת חדות של הזרועות ומגלגולים הלך ושוב של הגוף כולו לבין דרבון לסהרוריות.

במידה והדובר בחלומו הזדקר במיטתו והחל להניף את ידיו, דבר שבהחלט יכול להתרחש גם אצל אנשים די רגילים, סביר להניח שהפנטזיה מתוך החלום הציעה תמונה מסוימת אחת שעוררה את הקימה, וכבר הסהרורי מוכן [לצאת לדרכו]. אך בעוד שאדם רגיל ובריא יקיץ כתוצאה מלחץ המופעל על ידי גירוי כזה, ישנם כאלה שמטבעם יכולים לחלום בהקיץ ושאותם כבר הזכרנו במקום אחר. אלה שבויים יותר מדי בלחש הפנטזיה שלהם מכדי שיוכלו להשתחרר מהפעילות הגופנית שכופה עצמה עליהם. משמע, הם ימשיכו לחלום תוך ביצוע של פעולות ולפעול תוך חלימה. ממצב זה יכול הסהרורי להיחלץ רק על ידי גירוי חושים עוצמתי. הוא יתעורר אם ידרוך בתוך מים קרים או על מגבות רטובות או אם יקרא בשמו בקול רם.

פרופסור שטרימפל מרחיב את היריעה במיוחד לגבי מה שקרוי "החלום שנגרם מגירוי העצבים". זהו סוג של חלום שאמור להתרחש במידה ותחושות פנימיות או חיצוניות משפיעות על הישן, כגון אור, חום, קור, רעש, מגע, או כאלה הנובעות מתוך הגוף פנימה, כגון לחץ בקיבה, פצעים מכאיבים, גזים וכד'.¹

איני שותף לדעה זו. בעיקר אני משוכנע שחלומות מעצם טבעם תמיד שואבים את מרכיביהם הבסיסיים רק מתוך רשמים שנקלטו בזמן של תודעת הערות. עם זאת, ייתכן שהחלומות עצמם מתפתחים מתמונות דמיון הנובעות ממעמקי הנשמה ושייתכן שאלה תושפענה מגירויים עצביים. סביר להניח שאדם שנפשו צלולה לחלוטין ושבנו לא טמון חומר כלשהו השייך לתודעת הערות שיוכל לשמש כחומר לחלום, לא יוכל לפיכך להגיע לכלל חלימה כתוצאה מתחושות כלשהן שיש לו בזמן השינה. תחושות אלה, אם יופיעו ברמה גבוהה דיה, יוכלו דווקא לגרום לו ליקיצה.

בהתבוננות קפדנית ניתן יהיה להוכיח שבכמה הופעות של חלום שעד כה נחשבו כאילו נקלטו בזמן השינה מדובר ככל הנראה ברשמים מהעולם החיצוני שנהגו לאחר יקיצה ח ל ק י ת, בתנאים שבהם שוב ניתן היה לקלטם מבלי דעת. במידה וההפרעה מפסיקה והשינה ממשיכה, ייווצר מן הסתם סוג של חלומות שעליהם אנו דנים כאן בעוד שהפרעה רציפה ומוגברת תגרום ליקיצה. הרשמים שהתקבלו יגיעו לכלל תודעה מלאה, ומתוך כך הם ייגזלו מעבודת החלום.

עם זאת, ובמידה והרשמים היו חלשים מכדי שהנפש הערנית תוכל לעבד את הזיכרונות, או כשהמתעורר רדוף עניינים דוחקים של יומיום וכאין לרשותו הזמן הדרוש להיזכר בתחושותיו הבלתי ברורות או להתעמק בהן, יצטרכו חומרים אלו לשכון בנפש עד לתקופת השינה הבאה, כדי ששוב יוכל החלום לסלקם. ברור, שחלום מסוג זה כבר לא ניתן יהיה לקטלוג כחלום המונע מגירויים עצביים.

אדם שיטען: "חלמתי במשך כל הלילה", רק יאשר את תפיסתנו. עצם העובדה שהוא מודע להתמשכות החלום מהווה ראיה תמציתית לכך שהוא רק ישן עם הפסקות מתמשכות. אילו היה ישן במהלך הלילה כולו, לא היה יודע דבר על חלימה מתמשכת. החלום שכביכול מונע מגירויים עצביים אינו מופק אם כן בזמן שינה אלא בתנאים של ערות למחצה.

הסיבות המובילות לחלום ומקורן בגוף הפיזי מדורגות אם כן כמשניות בחשיבותן, עוד יותר ממה שנהוג היה לייחס להן עד כה. זאת, כל עוד אינן גורמות לחלום באופן ישיר אלא רק בעקיפין.

לא הקיבה המלאה יתר על המידה, לא הפרעת העיכול ולא הצריכה המוגזמת של משקאות אלכוהוליים או צורות אחרות של הרעלה הן אלה שמייצרות את החלום. יתרה מכך, לכולן בעיקר השפעה מפריעה זו או אחרת על החשיבה הרגועה והצלולה וכתוצאה מכך מתפתחים ניצני הדמיון שבשלב מאחור יותר מובילים לחלום.

הגורם הממשי והראשון הטמון בהרגשה הפיזית חסר משמעות עבור החלום וכל ההסברים המבוססים עליו לא יובילו לשום מקום. רק צורתו המיוחדת של המצב [הפיזי] התואם למהותו של גורם ראשון זה, קובע את סוג החלומות ואת עוצמתם.

בהתאם לנתונים שלפנינו, ברור שכלל לא ניתן לשקול את סיווג החלומות. הסיבות [לחלימה] הן תמיד זהות: קליטה של תחושות לא מעובדות או מחשבות לא גמורות. אך תמונות החלום הן בעצמן רבגוניות וצבעוניות, ממש כמו חייו החיצוניים והפנימיים של החולם. לכן ממילא יצטרך כל סיווג להתייחס לכיוון שאליו נוטה הנפש והתחושה. כלומר, בהתאם למזגו של החולם אך לא לפי אופי החלומות.

אנשים בעלי זרימת דם נינוחה ודעה צלולה, שדעתם אינה מוסחת לחלוטין מדברים מכדי ששימו לב בצורה מודעת ומלאה לרשמים משניים שמייצרים מתוך תוכם רק מחשבות ברורות, לא יחלמו בדרך כלל. מכאן אין לנו ספק שקיימת שינה נטולת חלומות, כפי שטוען פרופסור שטרימפל (שם, עמ' 9), הגם שהדבר לפחות לא הוכח.

אם ננסה כעת לסכם בקצרה את תצפיותינו ואת ההשערות שביססנו עליהן, נגיע לתוצאות הבאות:

1. כל אדם מסוגל לחלום.
2. כל אדם חייב לחלום במידה ומתקיימים התנאים הדרושים.
3. תנאים אלה מקיימים כשעל הנפש קיים נטל מקליטתם של:
  - (א) תחושות שלא עברו עיבוד נפשי;
  - (ב) מחשבות הנובעות מחיי הרוח הפנימיים אך שטרם נהגו;
  4. נטל כזה יכול ליצור:
    - (א) תופעות חושיות ארעיות בעלות חשיבות סובייקטיבית לאדם, שלהן לא ניתן לתת תשומת לב;
    - (ב) זרימה כל כך מסיבית של תופעות חושיות החורגת מיכולת הקליטה הנפשית;
    - (ג) קליטתן של תופעות חושיות במצב של חולשה נפשית;
    - (ד) ייצור נפשי מוגבר;
    - (אא) בזמן של גירוי נפשי מבחוץ,
    - (בב) בזמן של גירוי יתר של הדמיון הנגרם בעקבות פעילות מוגברת של הדם (חום).
5. הנטל, בהתאם לטבעו, קיים מתוך הצטברות של רשמים שטרם עובדו דיים מבחינה נפשית.

6. יש להסיר רשמים אלה במידה וחפצים לשמור על הבריאות הנפשית.

7. להסרת רשמים כאלה, הטבע מפעיל את החלום.

8. עבודת החלום משפיעה :

(א) על ידי הפרשתו של הבלתי-גמור, או

(ב) על ידי העמקת הבלתי-גמור וקליטתו באוצר הזיכרון.

9. עבודת החלום מתבצעת בעזרת איתור הרשמים השטחיים והנפשתיים, תוך חיבורם לשורות מחשבתיות סדורות (כלומר, החלום) בעזרת תמונות השאלות מהדמיון.

10. השורות המחשבתיות של החלום :

(א) מוטבעות לתוך הזיכרון במצב שיש להן משמעות אמיתית או אידיאלית,

(ב) מושכחות, כשאין להן משמעות לקיומו הפיזי או הנפשי של החולם.

11. יש לבטל כבלתי מבוססות השערות המנסות לראות בחלומות מעין הגברה של החיים הרוחניים והסבורים כי מתקיימת בהם מעין חדירה לעולם העל-טבעי. אין ספק שהחלום הוא מציאותי לחלוטין באופיו!

ⁱ Robert, W. (1886) *Der Traum als Naturnotwendigkeit erklärt*, HAMBURG, HERMANN SEIPPEL, 1886.